

Отримано: 31.01.2023.

Прорецензовано: 11.02.2023.

Прийнято до друку: 01.03.2023.

e-mail: nastyasopelnyak@hnpu.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2023-34-80-85

Сопельняк А. Роль Ярослава Дашкевича у дослідженні «білих плям» української історії у період «перебудови» (1985–1991 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2023. Вип. 34. С. 80–85.

УДК: 930(477)"1985/1991":929Дашкевич

Анастасія Сопельняк

РОЛЬ ЯРОСЛАВА ДАШКЕВИЧА У ДОСЛІДЖЕННІ «БІЛИХ ПЛЯМ» УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ У ПЕРІОД «ПЕРЕБУДОВИ» (1985–1991 РР.)

У статті аналізується внесок Я. Р. Дашкевича у поширенні нової схеми історії України та вивчення її малодосліджених проблем за часів політики «перебудови» (1985–1991 рр.).

Ключові слова: національна історіографія, схема української історії, сходознавство, Я. Р. Дашкевич.

Anastasiia Sopolniak

THE ROLE OF YAROSLAV DASHKEVICH IN STUDYING THE «WHITE SPOT» OF UKRAINIAN HISTORY DURING THE «PERESTROIKA» PERIOD (1985–1991)

The author concludes about involving historians during the period of restructuring into the process of conscious reorientation of Ukrainian humanitarians. He speaking with publications in periodicals or at scientific conferences violated important aspects of the historical past of Ukraine, which were distorted or ordered in the scientific sense of Soviet time. First of all, these issues were connected with the opening of the myth of the sovereignty of the Ukrainian nation. And here, according to the historian, the return to the sources of Ukrainian historiography and critical analysis of the sources should not be the last role. However, most of the works of the scientist, in the investigated period were scientifically popular. This is due to the fact that only the first steps were taken in the national science to overcome the communist stereotypes and to study the national history. He demonstrated deep knowledge of the subject, which was based on deep study of scientific works of predecessors and source base. He constantly stressed the great importance of historical science for the formation of national consciousness, therefore demanded from scientists to look at the historical process only from the positions of their own people and prospects of its development. In the days of independence of Ukraine, some of the author's judgments were changed by the social political circumstances, which require a deep scientific analysis of his creative heritage using comparative analysis.

Keywords: national history, the scheme of Ukrainian history, similarity, Ya. R. Dashkevych.

Постановка проблеми. Українська історична наука в радянські часи перебувала під владним політичним наглядом та ідеологічним тиском, а на висвітлення української минувшини прямо впливала офіційна російськоцентрична схема історичного процесу. Серед тих, хто чинив активний опір русифікації історії України, не писав на догоду владі був й Ярослав Романович Дашкевич. Лише суспільно-політичні зрушення, що відбулись в роки горбачовської «перебудови», змінили ідеологічну ситуацію в Україні. З історичної науки поступово почав витіснятися однобічний офіційний підхід до оцінки історичних подій. Це дало історикам можливість повернутись до повноцінної наукової діяльності та повернути до наукового дискурсу значну кількість гострих питань, вивчення яких сприяло ліквідації «білих плям» минулого України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Біографія і науковий доробок Я. Р. Дашкевича привертала увагу дослідників. Частина авторів були особисто знайомі з ученим. Тому їх публікації інколи мають емоційне забарвлення та містять спогади про цю непересічну особистість. З огляду на досліджуваний період життя та діяльності Ярослава Романовича найбільшу цінність для нас становлять роботи І. Б. Гирича [1] та М. М. Капралія [11]. Обидві ці наукові розвідки вміщені як передмови до збірників творів Я. Р. Дашкевича й присвячені здебільшого аналізу наукового доробку історика в цілому, що не дає можливості визначити його внесок у історичну науку на певних етапах її розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити роль Я. Р. Дашкевича у поширенні нової схеми історії України та вивчення її малодосліджених проблем за часів політики «перебудови» (1985-1991 рр.).

Виклад основного матеріалу. Я. Р. Дашкевич належав до не чисельного кола українських істориків-нонконформістів радянської доби, досить часто висловлював такі погляди на історичне минуле України, які не співпадали з офіційними [12, с. 145, 179–180]. Ймовірно, саме це стало однією з причин його звільнення 1 квітня 1980 р. з Центрального державного історичного архіву УРСР у місті Львові. Автор передмови до збірника статей історика «Майстерня історика», що вийшла друком вже після смерті Я. Р. Дашкевича у 2011 році, М. М. Капраль стверджує про втручання органів КДБ у справу звільнення науковця [11, с. 22]. Однак втрата роботи не зупинила наукової активності Ярослава Романовича. Він, як і раніше, продовжував дослідницьку роботу, брав участь в наукових конференціях та видавничих проєктах, щоправда, переорієнтувавшись на сходознавчу тематику [11, с. 29–30].

Початок демократизації суспільно-політичного життя середини 1980-х рр. дав надію історикам на створення умов для плідної наукової роботи над розкриттям історичної правди про минуле України. Одним із питань, які були тоді порушені Ярославом Романовичем, було існування в Україні зони (прикордоння) зі східними народами. Трактуювані іншими істориками цієї проблеми не відображало всієї її складності. Тому для подальшого її вивчення Я. Р. Дашкевич великого значення надавав публікації джерел. За рішенням Президії АН УРСР у жовтні 1987 р. було відновлено роботу Археографічної комісії АН УРСР. Зокрема, питання публікації джерел жваво обговорювалося на Всеукраїнській археографічній нараді, що проходила 6–8 грудня 1988 р. До її роботи долучився й Я. Р. Дашкевич, представивши науковому зібранню доповідь «Вивчення і публікація східних джерел з історії України» [2, с. 145–146]. Занепокоєння вченого викликав той факт, що при викладі фактів з минулого України, коли її історія перепліталася з східними народами, вітчизняні дослідники використовували не оригінальні документи, а застарілі їх переклади. Та й саме сходознавство як галузь наукового знання, на думку Я. Р. Дашкевича, після його бурхливого розвитку у 1920-х роках, зазнало занепаду в УРСР, що негативно позначилося на розвитку історичної науки. За підрахунками історика існує близько 900 нарративних джерел (хроніки, історичні праці, описи мандрівників, мемуари), більше 700 діловодних книг, близько 1000 пам'яток епіграфіки, з десятків карт, що могли б допомогти розкрити важливі сторінки з історії України та її взаємин зі Сходом у IX – XVIII ст. Він продемонстрував глибоку обізнаність щодо цих старовинних пам'яток, поділивши на три групи за походженням: «1) давньоруська й українська тематика у джерелах, що виникли за межами України або стосуються контактів між Україною та Сходом; 2) писемні пам'ятки, складені в Україні в колоніях східних народів (насамперед вірмен, євреїв, караїмів); 3) джерела з історії Кримського ханства, турецьких володінь у північно-західному Причорномор'ї, на Поділлі, Буковині» [2, с. 145]. Я. Р. Дашкевич наголошував, що потрібна копітка підготовча робота, оскільки ці джерела написані різними східними мовами (вірменською, перською, тюркською, кримськотатарською, турецькою, вірмено-кипчацькою, арабською, староврейською). Тому вчений пропонував скласти два плани їх публікацій. До першого львівський науковець пропонував включити ті документи, щодо публікації яких вже проведена відповідна підготовча робота, чи її можна швидко здійснити. До другої групи Я. Р. Дашкевич пропонував включити документи, щодо яких необхідно провести значну наукову роботу: текстологічне розшифрування джерела, підготовка приміток, допоміжних покажчиків, бібліографії тощо.

Питання публікації східних джерел з історії України піднімалися й на засіданні розширеного бюро Археографічної комісії АН УРСР 20 січня 1989 р. На ньому було затверджено програму їх видань, що була запропонована Я. Р. Дашкевичем. Учений укотре підкреслив, що неприпустимим є використання такого типу джерел, виданих у XIX ст. із застарілим перекладом, з неправильною інтерпретацією подій та помилками у зазначенні географічних назв. Він констатував, що за період від попереднього обговорення цього питання певна робота з оприлюднення східних джерел була проведена, результатом чого стали поодинокі публікації у наукових журналах. Однак це кардинально змінити ситуацію не змогло. До плану було включено видання у період з 1989 по 1994 рік наступних збірників: «Джерела до Визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. Єврейські хроніки». Переклад, передмова, примітки С. Я. Борового (Москва); «Хроніки вірменських громад Львова та Кам'янець-Подільського (XVI – XVII ст.)». Передмова, переклад з вірменської та вірмено-кипчацької

мов, примітки Я. Р. Дашкевича (Львів), Е. Триярського (Варшава); «Написи караїмських кладовищ Криму, зібрані А. С. Фірковичем». Переклад Д. М. Гумуша (Севастополь). До видання підготував Я. Р. Дашкевич (Львів); «Документи вірменської громади Кам'янець-Подільського кінця XVI – початку XVII ст. кипчацькою мовою». Підготував до видання І. А. Абдулін (Казань); «Павло Халебський. Подорож патріарха Макарія по Україні (1654–1656 рр.)». Передмова, переклад з арабської та коментарі Я. С. Полотнюка (Львів); «Ярлики ханств Східної Європи XIV – XVI ст.» Підготовка текстів, переклад і дослідження М. А. Усманова (Казань); «Арабські джерела з історії Київської Русі IX – XII ст.» Передмова, переклад, примітки В. М. Бейліса, В. Г. Крюкова (Ворошиловград) [10, с. 147–148]. У подальшому планувалося продовжити видання серії книг «Східні джерела з історії України». Зокрема висловлювалося бажання надрукувати книгу вірменського суду у Львові за 1463–1564 рр., перський географічний трактат «Межі світу зі Сходу на Захід» з X ст., збірник реєстрів документів до історії вірменських колоній в Україні XIV – XVIII ст. та багато інших джерел. На жаль, реалізувати цей план не вдалося. Серед причин, що стали на заваді реалізації задуму вченого, М. М. Капраль називає брак фінансування та відсутність відповідних кваліфікованих кадрів [11, с. 31].

Я. Р. Дашкевич у своїх виступах на наукових конференціях та в публікаціях досліджуваного періоду досить часто критично оцінював практику радянських часів, спрямовану на обмеження доступу науковців до джерел, які він вважав основою історіописання. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми він називав публікацію історичних джерел без купюр та пропусків частини їх тексту. З сумом львівський науковець констатував, що у останні десятиліття склалася досить негарна тенденція – вчені частіше за все використовують джерельний матеріал, наведений іншими авторами, не піддаючи його критичному аналізу. На думку Я. Р. Дашкевича, практично зовсім зникли заглиблення у джерело та ретельна перевірка наведених у ньому даних. Він наполягав на тому, щоб учені критично підходили до вже опублікованих джерел, не довіряли своїм попередникам, які цитують уривки з якихось документів, вибудовуючи на їх основі свою версію подій. Досить добре він це продемонстрував у доповіді «Писемні джерела та параісторична традиція (до вивчення джерел з історії Галицько-Волинського князівства другої половини XIII ст.)», виголошеній у квітні 1990 р. на науковій конференції у Києві. Здійснивши аналіз джерел, які використовуються істориками як доказова база тих чи інших подій з історії князівства, історик зазначив, що не всі із зазначених науковцями документів є продуктом свого часу. До автентичних він відносив лише шість грамот: дарча слугі Петру Сурмі на село Боляновичі, литовцю Стефану Лізді на села Гординю і Дорошево, литовцям Тутеню і Мойжеку на село Добаневичі, слугі Мелентію Турковичу на село Кольчичі, Кунату на села Риторовичі та Рогозне і церкву св. Миколи в Перемишлі з пожалуванням магдебурзького права (всі грамоти недатовані). Ще декілька документів він пропонував віднести до тих, що виникли пізніше, однак складені на підставі оригінальних документів, які не дійшли до нашого часу. Їм притаманна подібність форми, характеру права власності, топографічних деталей XIII ст. Однак велика кількість документів, якими послуговуються науковці, були фактично інтерпретацією подій XIII ст. уже в XV – XVIII ст. Відтак, на думку Я. Р. Дашкевича, перед дослідниками стояло важливе завдання відокремити в них дійсність від привнесених інтерпретатором подій [6, с. 47–49].

Історик усвідомлював усі ті переколювання, які мали місце в історичній науці радянського часу. Його обурювало намагання викреслити згадки про історичні події, що засвідчували окремішність українського народу та існування його державності. У статті «Полково-сотенний лад XVII – XVIII століть на Україні – штучна «біла пляма» Я. Р. Дашкевич висловлював критичні зауваження щодо тих науковців, які намагаються обійти означену тему у своїх роботах. Особливо це характерно для робіт із краєзнавства. Він говорив, що це замовчування створене виключно штучним шляхом, адже існує велика кількість робіт дореволюційних істориків, присвячених полково-сотенній системі, які не потрапили до «спецфондів» й будь хто з дослідників міг із ними познайомитися, збереглося безліч документів, які приступні дослідникам подій XVII – XVIII століть. Однак науковці свідомо оминали цю проблему, бо в історичній науці намагалися замовчувати тему існування української державності, а полково-сотенна система якраз і є яскравим свідченням цього. Ця тема, на думку історика, потребувала більш детального вивчення задля відновлення історичної правди про Україну та її державність [7, с. 426].

Особливо багато зауважень Я. Р. Дашкевича стосувалися історії козацтва в інтерпретації радянських істориків. Зокрема він заперечував класову концепцію походження козацтва як суспільного явища. Він переконливо доводив, що в радянській історіографії укорінився однобічний підхід

до історії українського козацтва. Панувало виключно позитивне потрактування промосковської та антипольської позиції українських козаків, а інші напрями їх політики або не розглядалися, або зазначались як малозначущі. Поза увагою радянських дослідників залишилися шведський та турецько-татарський фактори. Тож як головне завдання для дослідників історик визначав відмову від установлених схем та перегляд історії козацької України з позицій української національної схеми історії [5, с. 461].

Не оминув своєю увагою Я. Р. Дашкевич й період національно-культурного відродження в Україні XIX – початку XX ст. Зокрема, його увагу привертає М. П. Драгоманов, який потрапив до «незручних» постатей історії в радянській історіографії. Історик закликав повернути його в історичний процес, адже, як би не ставились до його вчення дослідники, незаперечним фактом залишається те, що у суспільно-політичному житті України XIX ст. він відігравав вагомий роль. Він не погоджувався з поширеним уявленням про українського вченого як прихильника ідеї культурної спільності з Росією, оскільки саме М. П. Драгоманов був одним із перших прибічників ідей українського національного руху. До його заслуг історик відносив, зокрема, формулювання ідей українського панславізму, злам заборони на друковане українське слово шляхом налагодження видавничої справи поза Російською імперією. Погоджуючись з низкою критичних зауважень щодо висловлених М. П. Драгомановим ідей, Я. Р. Дашкевич закликав розглядати їх у контексті з суспільно-політичними умовами, в яких вони були сформульовані [3, с. 297]. Саме ці умови не дали можливості М. П. Драгоманову, який у своїх теоретичних міркуваннях обґрунтував необхідність соборності українського народу, піти далі до визнання права на існування незалежної української держави. Тож за тих обставин він не зміг піднятися вище визнання права України бути федеративною складовою імперії, до складу яких у кінці XIX ст. входили її землі [6, с. 298]. Учений сподівався, що за умов подолання радянських історіографічних стереотипів вдасться розкрити справжнє місце й роль М. П. Драгоманова в українському суспільному русі.

До тем, які зазнали чималих спотворень у радянській історіографії, Я. Р. Дашкевич відносив також й трактування наукових поглядів учених, які працювали над вивченням минулого України та її державності. Зокрема, на хвилі перебудови у науковому середовищі починається обговорення ролі й місця М. С. Грушевського в історії та історичній науці. Початок цього процесу спричинила публікація (1988) С. І. Білоконого у газеті «Літературна Україна», в якій автор спробував переглянути усталені у радянській історіографії негативні оцінки діяльності М. С. Грушевського періоду національно-визвольних змагань 1917–1920 років та його ролі у процесі українського державотворення. З відповіддю на цю публікацію у періодичних виданнях виступили В. Г. Сарбей та Р. Г. Симоненко, відстоюючи офіційну позицію радянської влади щодо постаті М. С. Грушевського. Громадське товариство «Спадщина» запропонувало провести публічне обговорення цього питання, що й було здійснено 5 грудня 1988 р. Окрім зазначених вище істориків, на цьому заході з промовою виступив й Я. Р. Дашкевич. І. Б. Гирич, який був на цьому науковому зібранні, згадавав: «І ось на сцену виходить Ярослав Дашкевич. Він звертається до аудиторії – і відбувається метаморфоза. Виступ блискучий, емоційний, ґрунтовний, різкий; виразно розставлені акценти, чітко представлені засади національної історіографії. Ейфорія опанувала залом, стало ясно, що це історична хвилина, що доба домінації російської історичної схеми України завершується» [1, с. 9]. У цьому виступі Я. Р. Дашкевич розвінчував ярлики, що були навішані на М. С. Грушевського у радянській історіографії й запропонував застосовувати при аналізі цієї постаті два підходи. З одного боку, розглядати М. С. Грушевського як історика, з іншого – як політичного діяча. Щодо першого підходу, то, на думку Я. Р. Дашкевича, слід визнати вагомий його науковий доробок для розвитку української історіографії. Він назвав багатотомну роботу вченого «Історія України-Руси» не лише науковим твором, а ще й політичним, що стверджував самодостатність українського історичного процесу та української нації, через що й був засуджений у радянській історіографії та подавався у спотвореному вигляді. Щодо другого підходу, то тут за радянських часів те ж накопичено велику кількість фальсифікацій, які потребують розвінчання. Особливо обурювало історика некоректне використання джерел. Він це продемонстрував на прикладі розтиражованих у радянській науковій літературі тез, зокрема про ідеологічні розбіжності між М. С. Грушевським та І. Я. Франком, про конфлікт 1913 р. у НТШ, про з'ясування стосунків у ВУАН із А. Ю. Кримським і С. О. Єфремовим [8, с. 371–372]. Постать М. С. Грушевського й наступні роки привертала увагу Я. Р. Дашкевича. За його ініціативи у 1989 р. при Археологічній комісії АН УРСР було створено комісію з видання спадщини М. С. Грушевського. Він же став й її

керівником. У рамках роботи цієї комісії Ярослав Романович доклав чимало зусиль для повернення праць найвидатнішого українського історика до наукового обігу, а його ідей – у простір національної схеми історіографії. Саме завдячуючи її зусиллям з 1991 року починає виходити факсимільне перевидання десятитомної роботи М. С. Грушевського «Історія України-Руси» [11, с. 32].

Трохи раніше, у 1990 р., було видано «Історію України» І. П. Крип'якевича, якого Я. Р. Дашкевич теж вважав необґрунтовано забути істориками. У передмові до означеного видання Я. Р. Дашкевич характеризував І. П. Крип'якевича не лише як дослідника, а й як популяризатора історії України. З прикрістю він констатував, що, попри величезний внесок Івана Петровича у справу вивчення української минувшини, на його батьківщині про нього та його творчість не було жодної ґрунтовної праці [4, с. 472]. Особливо це видавалося дивним з огляду на те, що один із видатних учнів М. С. Грушевського не належав до тих, хто зазнав репресій. Навпаки він мав відносно пристойні умови для роботи й зміг вибудувати успішну наукову кар'єру. Відповідь на це питання належало дати дослідникам його спадщини у майбутньому. У Я. Р. Дашкевича ж було на той час лише одне пояснення: в радянській історичній науці склалася ситуація, коли внесок у вивчення історії України не визнавався внеском в науку.

Наприкінці 1980-х – 1990-х років Я. Р. Дашкевич звертається й до дослідження геральдики. Особливу зацікавленість вченого, поряд з символікою вірменських колоній в Україні, привертала українська національна. Свої думки з приводу цього він виклав у роботі «Символіка, символіка...», що побачила світ у 1990 р. До написання означеної статті вченого спонукало те, що на хвилі активізації суспільно-політичних процесів, обумовлених перебудовними процесами, в УРСР все частіше на багатолюдних акціях з'являвся жовто-блакитний прапор, що спричинило дискусії у літературі. З'явилася велика кількість публікацій на цю тематику як в наукових, так і у періодичних виданнях. Я. Р. Дашкевич зазначав, що він нарахував десь близько сотні публікацій, у яких автори намагаються охарактеризувати національні символи – герб, прапор, гімн, що побачили світ лише за період перебудови. Кожна нова публікація, на його думку, не додавала розуміння цього питання, а лише породжувала нові запитання. Причину цього історик вбачав у тому, що за час існування радянської влади компартійним керівництвом було зроблено все, щоб витравити національну символіку із пам'яті та свідомості українського народу [9, с. 267]. Вченого обурювало бажання декого з істориків, зокрема Р. Г. Симоненка, довести, що червоний колір має давню символічність для українського народу й бере своє коріння ще з козацьких часів. Я. Р. Дашкевич переконливо доводив, що для козацтва малиновий, а не червоний (як стверджував зазначений автор в статті в газеті «Радянська Україна» під промовистою назвою «Червоне – то народне») був символом соціальної належності до певної верстви населення, а потім вже укорінився й у символіці козацького війська, а червоний був для тих часів символом трауру. Більшовики, за оцінкою львівського історика, зробивши червоний прапор символом революції, зчинили під ним безліч злочинів, що привело до відмови демократичних сил використовувати цей символ. Він робить висновок: «Як прапор клаптикової імперії, червоний прапор не є символом окремого народу і тому національним не є і бути не може» [9, с. 269]. Не вважав учений і червоно-лазуровий прапор УРСР символом національним, називаючи його «прихмою диктатора», який фізично знищив велику кількість українців та позбавив живих національної історичної пам'яті. Всі ці перекручення радянських часів вимагали відродження саме національної символіки. Учений закликав підійти до цього виважено [9, с. 271]. За його ініціативи у 1990 р. було започатковано Українське геральдичне товариство, що мало провести ґрунтовне вивчення історії геральдичних символів.

Висновки. Таким чином, наукова активність історика у період «перебудови» засвідчує, що він долучився до процесу зміни концептуальних засад діяльності українських науковців. Виступаючи з публікаціями у періодичних виданнях чи на наукових конференціях, Я. Р. Дашкевич порушував важливі аспекти історичного минулого України, що викладались спотворено чи замовчувались у наукових розвідках радянського часу. В першу чергу ці питання були пов'язані з розвінчанням міфу про бездержавність української нації. В цьому, на думку історика, важливу роль мали відіграти повернення до здобутків попередньої української історіографії та критичний аналіз історичних джерел. Щоправда, більшість праць вченого у досліджуваний період носили науково-популярний характер. У цих його розвідках він демонстрував глибокі знання порушеної ним проблематики. Я. Р. Дашкевич постійно підкреслював величезне значення історичної науки для формування національної свідомості, тому вимагав від науковців дивитись на історичний процес виключно з позицій

власного народу, перспектив його розвитку. Пізніше, за доби незалежності України, деякі судження автора зазнали змін. Його діяльність в науковій царині в цей, останній і вкрай плідний період його творчості, ще чекає на ретельні дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гирич І. Від короля Данила до Омеляна Прицака: штрихи до історіографічних студій Ювіляра. *Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн.* Львів, 2007. С. 9–26.
2. Дашкевич Я. Р. Вивчення і публікація східних джерел з історії України. *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 145–146.
3. Дашкевич Я. Р. З важким багажем до ювілейного драгоманівського року: Есе до 150-річчя. *Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн.* Львів, 2007. С. 295–299.
4. Дашкевич Я. Р. Іван Крип'якевич – історик України. *Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн.* Львів, 2007. С. 472–487.
5. Дашкевич Я. Р. Козацтво на Великому кордоні. *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 459–461.
6. Дашкевич Я. Р. Письменные источники и параисторическая традиция: (К изучению источников по истории Галицко-Волынского княжества второй половины XIII в. *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 47–49.
7. Дашкевич Я. Р. Полково-сотенний лад XVII–XVIII століть на Україні – штучна «біла пляма». *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 422–426.
8. Дашкевич Я. Р. Про Михайла Грушевського: Доповідь львівського історика на засіданні товариства «Спадщина» у Києві в грудні 1988 р. *Дашкевич Ярослав. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн.* Львів, 2007. С. 366–373.
9. Дашкевич Я. Р. Символи, символи... *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 266–287.
10. Дашкевич Я. Р. Східні джерела з історії України: проблеми видання. *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 147–151.
11. Капраль М. У майстерні історика: Ярослав Дашкевич як джерелознавець та дослідник спеціальних історичних дисциплін. *Дашкевич Ярослав. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Львів, 2011. С. 5–43.
12. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби. Острог, 2009. 526 с.

References:

1. Hyrych I. Vid korolia Danyla do Omeliana Pritsaka: shtrykhy do istoriohrafichnykh studii Yuviliara. *Dashkevych Yaroslav. Postati: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury / 2-he vyd., vypravl. y dopovn.* Lviv, 2007. S. 9–26.
2. Dashkevych Ya. R. Vyvchennia i publikatsiia skhidnykh dzherel z istorii Ukrainy. *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 145–146.
3. Dashkevych Ya. R. Z vazhkym bahazhem do yuvileinoho drahomanivskoho roku: Ese do 150-richchia. *Dashkevych Yaroslav. Postati: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury / 2-he vyd., vypravl. y dopovn.* Lviv, 2007. S. 295–299.
4. Dashkevych Ya. R. Ivan Krypiakevych – istoryk Ukrainy. *Dashkevych Yaroslav. Postati: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury / 2-he vyd., vypravl. y dopovn.* Lviv, 2007. S. 472–487.
5. Dashkevych Ya. R. Kozatstvo na Velykomu kordoni. *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 459–461.
6. Dashkevych Ya. R. Pismennyie istochniki i paraistorichsskaya traditsiya: (K izucheniyu istochnikov po isgorii Galitsko-Volyinskogo knyazhestva vtoroy popovinyi XIII v. *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 47–49.
7. Dashkevych Ya. R. Polkovo-sotennyi lad XVII–XVIII stolit na Ukraini – shtuchna «bila pliama». *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 422–426.
8. Dashkevych Ya. R. Pro Mykhaila Hrushevskoho: Dopovid lvivskoho istoryka na zasidanni tovarystva «Spadshchyna» u Kyievi v hrudni 1988 r. *Dashkevych Yaroslav. Postati: Narysy pro diiachiv istorii, polityky, kultury / 2-he vyd., vypravl. y dopovn.* Lviv, 2007. S. 366–373.
9. Dashkevych Ya. R. Symvoly, symvoly... *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 266–287.
10. Dashkevych Ya. R. Skhidni dzherela z istorii Ukrainy: problemy vydannia. *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 147–151.
11. Kapral M. U maisterni istoryka: Yaroslav Dashkevych yak dzhereloznavets ta doslidnyk spetsialnykh istorychnykh dystsyplin. *Dashkevych Yaroslav. Maisternia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny.* Lviv, 2011. S. 5–43.
12. Yaremchuk V. Mynule Ukrainy v istorychnii nautsi URSR pisliastalinskoi doby. Ostroh, 2009. 526 s.